

mål+₄mæle

Hvornår er det rimeligt at vaske de unges munde med sæbe?

Marianne Rathje fra Dansk Sprognævn har sgu undersøgt, hvilke udtryk de fucking unge selv opfatter som noget pis. Find ud af, hvornår der er grund til forargelse, *side 5*.

Sprogligt internetnyt

Der er masser at hente i det virtuelle rum for den sproginteresserede. Holger Juul tager tråden op fra sin 2005-artikel her i bladet og anmelder en række af de nye sproglige redskaber, blogs og ressourcer, som man finder på internettet, *side 13*.

Det første ord

På et eller andet tidspunkt efter at vi er blevet født, begynder vi at sige ord. Det er imidlertid ikke helt ligetil at finde ud af hvornår, for det er ikke helt oplagt, hvad der tæller som det første ord. Elisabeth Willadsen beskriver problemerne *side 18*.

Når sprogforneemmelsen møder modstand

Undertiden er intuitionen om, hvordan sproget kan og bør bruges, i konflikt med, hvordan det rent faktisk bliver brugt. Søren Brandt opregner de mulige udfald af konflikten *side 25*.

Sprogligheder	2
Sådan oplever de unge bandeord	5
Sprog på nettet	13
Hvad er et ord?	23
Sproglig intuition	30
Målsætninger og arv	32

Cæsar non supra grammaticos.
'Kejseren står ikke over grammatikerne'.

(Protest fremsat i 1414 af ærkebiskop Placentinus, da kejser Sigismund havde anvendt det latinske neutrumsord *schisma*, som om det var femininum, og efter at være blevet korrigeret havde befale, at det herefterdags skulle anvendes sådan.)

Sprogligheder

Denne brevkasse handler om sprogligheder. Det er spørgsmål og problemer om sprog, men det er også fine detaljer i sproget som man bliver opmærksom på, og som man vil gøre andre bekendt med. Går I rundt og tænker på sprogligheder, så send et brev om dem til redaktionen. De vil svare på brevet hvis de kan. Ellers kender de nok nogen de kan sætte til det. Send brevet til:

Carsten Elbro
Institut for Nordiske Studier
og Sprogvidenskab,
Københavns Universitet,
Njalsgade 120,
2300 København S
E-mail: ce@hum.ku.dk

? Ud eller over til Thailand

En ven af mig planlægger en rejse ud til Thailand, som han kalder det. Jeg ville selv sige over til Thailand. Hvilke lande er det, man kan rejse ud til og følgelig befinde sig ude i? I hvert fald ikke dem på det amerikanske kontinent, men det skyldes måske, at der er vand imellem? Afrika og andre sydligt beliggende destinationer må man vel under alle omstændigheder rejse ned til. Hvordan forholder det sig med sprogbrugen på dette punkt?

Med venlig hilsen
Morten Gudmund Hansen
Lemvig

! Når man i dansk skal referere til en geografisk lokalitet der ligger mod nord, har man mulighed for at markere denne retning med retningsadverbiet *op*, og tilsvarende bruger man *ned* hvis lokaliteten ligger mod syd, fx *ned til Afrika* (om brugen af retningsadverbier i dansk generelt, jf. *Mål og Mæle* 2009, nr. 3). Denne kobling af retningsangivelse med en organisering af verden efter kort og kompas sidder på rygmarven af alle danske sprogbrugere. Systemet er meget enkelt og effektivt, men det lider jo under den lille, men ikke ubetydelige svaghed at man ikke får hele kompasset dækket ind: Hvis noget i udtalt grad ligger mod øst eller vest, eller "til siden", kan man ikke længere bruge *op* eller *ned*.

Thailand hører til den sidste kategori. Hvilket retningsadverbium skal man da vælge? Det afhænger af hvilket træk den enkelte sprogbruger opfatter som mest karakteristisk for relationen mellem Danmark og Thailand. Findes der et træk som er særlig fremtrædende? Et sådant træk kan være en tværgående forhindring der skal passeres (fx vand), og så vil *over* være et meget almindeligt valg. Men det er ikke tilfældet med Thailand. Her er det vanskeligt at få øje på ét dominerende træk. Det kan derfor blive langt mere individuelt hvad der vælges, og uklart hvilket træk der har været udslagsgivende for sprogbrugeren. En søgning på Google giver eksempler på brug af

over: *Er I kommet godt over til Thailand?* Men der er også eksempler med om: *Julestemningen har spredt sig her i DK, mon I julehygger omme i Thailand?* – og med ud: *Peter og Susanne rejste et par dage i forvejen ud til Thailand.* Brugen af *ud* er hyppig ved geografiske lokaliteter, da *ud* netop bruges til at markere noget fremmed i modsætning til det hjemlige.

Der ses også eksempler på brug af *ned*: *Mange danskere rejser ned til Thailand og Tyrkiet, og det skyldes sandsynligvis en trang til at skubbe så meget som muligt ind i den velkendte nord-syd-model ved geografiske lokaliteter.* Man breder så at sige nord-syd-vifterne ud, så de dækker mere end de tilmålte 90 grader på kompasset. Måske vil nogle også foretrække at bruge *ned* når der tales om et sted i Sydamerika.

Man skal være omhyggelig når man ser på sprogbrugseksemplerne. Det er nemlig ikke i alle tilfælde Danmark der er udgangspunktet. Og hvis udgangspunktet skifter, må valget af retningsadverbium justeres derefter – brugen af retningsadverbium opererer både med et udgangspunkt og et målpunkt (jf. *Mål og Mæle* 2009, nr. 3). Hvis udgangspunktet er Singapore, bliver retningsadverbiet op: *Vi håber vi slipper ud af Singapore, for vi skal bo det lækreste sted oppe i Thailand.* Hvis det er Burma, kan det blive ind: *Burmesiske tropper beskød oprørere, der holdt til inde i Thailand.* Og hvis udgangspunktet er Gibraltar, kan *ned* sagtens erstattes af *over* når man taler om et sted umiddelbart på den anden side af Gibraltar-strædet: *få hilst på Europas eneste "vilde" aber*

– *de halvtamme Gibraltarer, nyde udsigten over til Afrika.*

I øvrigt giver Google meget få eksempler på brug af retningsadverbier ved Thailand. Det kan måske tyde på at sprogbrugerne helt undgår at bruge dem. De er jo ikke obligatoriske, og i tilfældet Thailand kan de skabe både forvirring – og diskussion!

Henrik Hovmark,
Nordisk Forskingsinstitut,
Københavns Universitet

? Forskellen mellem

Jeg får *Mål og Mæle* i cirkulation på min arbejdsplads. Denne cirkulation kan tage lang tid, og derfor har jeg nu et spørgsmål til en ældre artikel, nemlig "Vittigheder og sprog" i juli-nummeret 2008. Her omtaler forfatterne det faste inventar af vittighedsformler, bl.a. den spørgende formel "hvad er forskellen mellem ...?" Jeg har lært at det hedder *forskellen på* i modsætning til *ligheden mellem*. Der gives i artiklen eksempler på hvad denne frase hedder på forskellige fremmedsprog, og i alle disse eksempler er det *mellem* der anvendes, men jeg mener ikke det er korrekt dansk? Hvad mener I?

Venlig hilsen
Marianne Kruse

! Valget af præposition i tilknytning til et substantiv – eller verbum for den sags skyld – volder notorisk problemer, ikke bare for fremmedsprogede. Det har bl.a. Carsten Elbro dokumenteret i en undersøgelse af unges håndtering af sammensatte præpositioner her i bladet (*Mål og*

Mæle, 25. årgang, nr. 3). Spørgsmålet er imidlertid, hvem eller hvad der har autoritet til at afgøre, hvad der er det rigtige valg? Dansklærere? Sprogforskere? Dansk Sprognævn? Ordbøger? *Mål og Mæle*?

Lad os her se på de videnskabelige ordbøger. *Ordbog over det danske Sprog* (ODS) nævner både *mellem* og *paa*, endda i denne rækkefølge. Det samme gør dens moderne pendant, *Den Danske Ordbog*. Så det ser altså ud til, at de gennemgående pålidelige opslagsværker accepterer *forskellen mellem*.

En anden tilgang til spørgsmålet er at betragte sprogbrugen selv. Én kilde til det er *KorpusDK*. Jeg har undersøgt *forskel* i både ubøjet og bøjet form, samt i den konkrete interrogative sammenhæng med *hvad*. Tallene ser således ud:

<i>forskel</i>	på: 2148	<i>mellem</i> : 206
<i>forskellen</i>	på: 503	<i>mellem</i> : 496
<i>hvad er forskellen</i>	på: 40	<i>mellem</i> : 4

Det kunne altså tyde på, at spørgsmålet bunder i en rigtig fornemmelse: På bruges meget oftere end *mellem* i forbindelse med *forskel*, om end det må siges at balancere i bestemt form uden interrogativpronomen. Ifølge ordbøgerne er det imidlertid ikke nok til at diskvalificere *mellem*.

Det er klart, at det ikke kan hedde *ligheden på*. Det kan få den indre sproglige bogholder til at mene, at så må *på* og *mellem* nødvendigvis fordele sig fint på hhv. *forskel* og *lighed*. Men sådan vil sproget det altså ikke.

Problemstillingen kan uden tvivl nuanceres yderligere, men vi holder os af pladsgrunde til det, der rent faktisk blev spurgt om.

Læerspørgsmålet har i øvrigt givet anledning til en mere generel artikel om *sprogriktighed*, som vil blive bragt i et kommende nummer.

KF

mål+mæle

Mål og Mæle
ISSN 0106-567X

Redaktion:
Carsten Elbro (Sprogligheder), Erik Hansen,
Jørn Lund, Ken Farø, Kasper Boye

Typografisk design: Henrik Birkvig

Skrift: FF Olsen

Ekspedition og produktion:
Grafisk Trykcenter A/S
Niels Lambertsens Vej 6
6705 Esbjerg Ø
Telefon 76 109 110
E-post: an@gte.dk

Mål og Mæle udkommer 4 gange om året, og abonnementsprisen er 215,00 kr. pr. årgang. Man kan tegne abonnement ved at skrive eller ringe til Grafisk Trykcenter. Hertil henvender man sig også om adresseforandring eller fejl ved bladets levering. Eftertryk af tekst og illustrationer er tilladt når kilden angives.

Spørgsmål til læserbrevkassen samt manuskripter til Mål og Mæle sendes til:

Carsten Elbro,
Institut for Nordiske Studier og
Sprogvidenskab, Københavns Universitet,
Njalsgade 120, København S

eller som elektronisk post til ce@hum.ku.dk

Hjemmeside: www.maalogmaele.dk

Sådan oplever de unge bandeord

Af Marianne Rathje

Vi ved en hel del om hvad voksne mener om unges bandeord. Det kan man orientere sig om i læserbreve og ved middagsselskaber hvor sprog diskuteres. Men hvad mener de unge egentlig selv om bandeord? Det ved vi ikke ret meget om, og jeg har derfor foretaget en stikprøveundersøgelse af de unges holdninger til bandeord. Jeg har fået lærere i 7. klasse forskellige steder i landet til at uddele spørgeskemaer til deres 13-14-årige elever, og det er blevet til i alt 171 besvarelser fra fire skoler i landet: en københavnsk skole, en århusiansk skole, en skole i den jyske provins (Midtjylland) og en skole i den sjællandske provins (Midtsjælland). Med disse spørgeskemaer kan vi måske komme nærmere svaret på spørgsmål som "Hvilke udtryk regner de unge for bandeord?", "Synes de unge at *fuck* er et bandeord?" og "Er det

ifølge de unge slemmest at sige *fuck* eller *for fanden*?"

Fuck er et bandeord

I spørgeskemaerne præsenterede jeg en række ord for de unge og bad dem om at sætte en ring om dem de syntes var bandeord. De ord som de unge skulle tage stilling til, var: *for fanden*, *fuck*, *sgu*, *for søren*, *du godeste*, *gud*, *pis* og *vorherre bevares*.

Jeg var interesseret i om de unge regnede *fuck* for et bandeord eftersom sprogforskere ofte forsvarer de unges hyppige brug af *fuck* med at det blandt unge ikke er så slemt et ord. Hele 98 % af de unge opfatter imidlertid *fuck* som et bandeord – selvom vi ikke kan vide om dette bare er en gengivelse af forældres og læreres holdninger, og selvom vi ikke kan vide om de unge overhovedet tager afstand fra det at bande. Jeg var også interesseret i at

Udtryk	% af unge der regnede udtrykket for et bandeord
<i>fuck</i>	98 %
<i>for fanden</i>	82 %
<i>pis</i>	69 %
<i>sgu</i>	59 %
<i>for søren</i>	3 %
<i>vorherre bevares</i>	3 %
<i>gud</i>	1 %
<i>du godeste</i>	1 %

Tabel 1: De unges oplevelse af hvilke udtryk der er bandeord

finde ud af om udtryk som *du godeste*, *gud*, *for søren* og *vorherre bevares* regnes for bandeord af unge (eller af nogen i det hele taget). Der er forskning som betragter disse udtryk som bandeord pga. det sproghistoriske ophav, men det er ikke svært at få en anelse om at mange sprogbrugere ikke anser disse ord som slemme ord. Nu er der belæg for fornemmelsen i den unge generation: Kun få procent af de unge mente at disse ord var bandeord.

Det gamle bandeordsudtryk *for fanden* var med i undersøgelsen for at få belyst om ungdommen i dag stadig anser det gamle udtryk for at være et bandeudtryk, og *sgu* fordi jeg havde en formodning om at det lille ord efterhånden er blevet stuerent. Resultatet er at de fleste unge mener at *for fanden* er et bandeudtryk (82 %), mens *sgu* er tættere på at være sømmeligt, men 59 % mener dog alligevel at *sgu* er et bandeord. De unge var til gengæld ret enige om at *pis* var et bandeord.

Fuck er værre end for fanden

De unge mener altså at *fuck*, *for fanden*, *pis* og til dels *sgu* er bandeord. Men hvilket af bandeordene er det kraftigste? I spørgeskemaet skulle de unge give fem forskellige bandeord

"karakterer", sådan at det kraftigste af de fem bandeord fik nummer 1, det næstkraftigste nummer 2 osv. Resultatet kan ses i tabel 2 nedenfor.

De unge mener at *fuck* er det kraftigste bandeord, og at *sgu* er det svageste. *Fuck's* engelske lillebror *shit* vurderes som næstkraftigst, mens det gamle religiøse udtryk *for fanden* ligger på tredjepladsen. Bemærk at der fra *fuck* er et godt stykke vej ned til *shit* i karaktergennemsnit, så der er altså bred enighed om at *fuck* er et kraftigt udtryk. *Shit* og *for fanden* vurderes til gengæld som lige slemme. De svageste bandeord er efter de unges mening *pis* og *sgu*. At *sgu* regnes for det svageste bandeord, overrasker ikke, eftersom kun ca. halvdelen af de unge regnede *sgu* for et bandeord.

Der har i vurderingen af bandeordenes styrke vist sig en regional forskel: De unge fra de to jyske byer vurderer *for fanden* som kraftigere end de unge fra de to sjællandske byer – i den jyske provinsby er *for fanden* helt oppe på en andenplads. Der er også en regional forskel på hvor svagt *sgu* vurderes: De unge fra de store byer vurderer *sgu* som svagere end de unge fra de små provinsbyer.

Udtryk	Den gennemsnitslige karakter de unge gav udtrykket på en skala fra 1 (kraftigste) til 5 (svageste)
<i>fuck</i>	1,1
<i>shit</i>	2,7
<i>for fanden</i>	2,8
<i>pis</i>	3,4
<i>sgu</i>	3,8

Tabel 2: De unges oplevelse af hvilke bandeord der er de kraftigste.

Skældsord er bandeord

Spørgeskemaets første spørgsmål var: "Hvilke bandeord bruger du mest?". Dette åbne spørgsmål skulle give os indblik i hvad de unge forbinder med bandeord: Svarer de unges opfattelse af bandeord til den definition man i bandeordsforskningen bruger? Og bruger de unge nye bandeord som vi der ikke længere er unge, endnu ikke har hørt om?

I alt angav de unge 557 ord som de bandeord de brugte mest; det er lidt over 3 bandeord pr. ung. Af alle disse anførte ord svarede 72 % til den definition af bandeord som jeg hidtil er gået ud fra i mine undersøgelser af bandeord, nemlig: Bandeord er ord og udtryk som refererer til noget der er tabu i den kultur sproget bruges i (fx afføring, sex og misbrug af religiøse betegnelser), ordene skal ikke forstås bogstaveligt (*pis* henviser altså ikke til noget der udledes bag lukkede toiledøre), ordene bruges til at udtrykke følelser og holdninger med, men de bruges ikke om personer (dvs. skældsord som fx *luder* er ikke et bandeord ifølge denne definition).

De resterende 28 % af de unges angivne ord er skældsord (fx *luder*) og vulgære udtryk (fx *hold kæft*). De unge forstår altså betegnelsen *bandeord* som en bredt anlagt kategori der favner det sprog som det ikke anses for pænt at bruge, herunder skældsord. De milde bandeord som *for søren* er der kun nævnt tre af i alt, svarende til 0,5 % af de nævnte udtryk. Så de unges opfattelse af bandeord, forstået ud fra de ord de har angivet at de bruger, er altså dels bredere end den gængse bandeordsdefinition,

fordi den omfatter skældsord, dels snævrere, fordi den stort set ikke omfatter mildere bandeord.

Fuck er populært

De fem hyppigste bandeord de unge har anført, kan ses i denne top-5:

Top-5 over de unges anførte bandeord

1. *fuck*
2. *sgu*
3. *shit*
4. *for fanden*
pis

Tabel 3: De hyppigste bandeord i spørgeskemaerne

Det bandeord som de unge mente var det kraftigste af bandeordene i spørgeskemaet, nemlig *fuck*, er også det de fleste unge efter deres egen vurdering bruger. *Sgu*, som af de unge blev vurderet til at være det svageste bandeord, er også frekvent blandt de unge, hvis man skal gå ud fra deres egen fornemmelse af hvilke bandeord de bruger. Selvom mit spørgsmål til de unge var helt åbent, "Hvilke bandeord bruger du mest?", og dette stod først i spørgeskemaet, er det alligevel præcis de samme ord de unge anfører, som jeg senere i spørgeskemaet spørger dem om. Der er måske en afsmitning fra spørgeskemaet på de unges svar.

For helvede, for pokker og for fuck

Man kan dele bandeord op i tre overordnede grupper alt efter hvilket tabuområde de refererer til. Er det religion, sygdom eller kroppens nedre funktioner, dvs. sex, urin og afføring?

	Religion	Sygdom	Kroppens nedre funktioner
De unges anførte bandeord	61 %	2 %	37 %

Tabel 4: De unges anførte bandeord fordelt på type

De fleste af de bandeord som de unge mente at de brugte, stammer fra det religiøse område (61 %); det er altså bandeord som *sgu* (også skrevet *sq!*), *for helvede*, *for fanden*, *for satan*, *satan*, *sateme*, *fundeme*, *fundens*, *for fanden i helvede*, *damn*. Bortset fra *damn*, som er et nyere engelsk bandeord, der er kendt i dansk skriftsprog siden slutningen af 90'erne, er de unges religiøse bandeord traditionelle bandeord, som har været i dansk meget længe.

37 % af de bandeord de unge skriver de bruger, har forbindelse til tabuområdet "kroppens nedre funktioner". De unges bandeord fra dette område er: *fuck*, *shit*, *lort*, *pis*, *pis og papir*, *fuck og død*, *fuck*, *prut*, *skod-pis*, *crap*, *skidt*, *hvad fuck*, *pik og patter*, *pik*, *røv*, *scheiße*, *fuck mand*, *fuck alssaar* (måske *fuck* altså?), *pis mand*, *for fuck*. Disse bandeord er nyere i dansk. Fx kan *fuck* og *shit* i skriftsprog dateres til begyndelsen af 90'erne, og *crap*, *scheiße* og *pik* brugt som bandeord er også nyere fænomener (fra 90'erne og 00'erne). Udskiftningen af de religiøse fænomener *fanden*, *satan* og *helvede* i udtryk som *hvad fuck* og *for fuck*, i stedet for *hvad fanden* og *for fanden*, giver helt nye udtryk (tidligste skriftlige eksempel fra 2004). Bandeordskategorien "kroppens nedre funktioner" synes dermed at være en produktiv kategori i modsætning til den religiøse bandeordskategori.

En type af bandeord som til gengæld nærmest er ved at uddø blandt de unge, er sygdomsbandeordene. Bare 2 % af de unges angivne bandeord stammer fra dette tabuområde, og kun udtrykkene *kraftedeme*, *for pokker*, *pokkers* og *pokkers* også bliver nævnt af de unge. Muligvis kan nedgangen i sygdomsbandeordenes popularitet skyldes at de unge ikke kender sygdommen *pokker* ('syfilis, kopper') og ikke associerer *kraft* i *kraftedeme* med sygdommen kræft.

Crap og for søren

Engelske bandeord er populære blandt de unge. De udgør 43 % af de bandeord som de unge nævner. Det er bandeord som *fuck*, *shit*, *fuck*, *damn*, *holy shit*, *crap*, *hvad fuck*, *fuck det*, *for fuck*. Bortset fra *damn* har alle de engelske bandeord forbindelse til tabuområdet "kroppens nedre funktioner". De engelske bandeord er nyere i dansk ligesom de fleste bandeord der har forbindelse til kroppens nedre funktioner; der kommer altså nye bandeord til begge kategorier.

Omskrevne bandeord er fx *for søren*, hvor *søren* er en omskrivning af *satan*, og de er til gengæld sjældne hos de unge hvis man skal gå ud fra det de rapporterer: Kun 1 % af de angivne udtryk er omskrivninger. Om dette skal tages som et udtryk for at de unge ikke bruger de omskrevne bandeord, eller det er fordi de ikke

Top-5 i spørgeskemaerne	Top-5 i generationsundersøgelsen
1. fuck	1. <i>sgu</i>
2. <i>sgu</i>	2. skide-
3. shit	3. ikke en skid
4. for fanden	fandeme
pis	5. hvad/hvordan fanden

Tabel 5: De hyppigste bandeord i spørgeskemaerne og generationsundersøgelsen

opfatter dem som bandeord, kan vi ikke være sikre på. Det bliver bl.a. derfor relevant at sammenligne de unges svar i spørgeskemaet med undersøgelser af de unges konkrete sprogbrug.

Bruger de dem de siger de bruger?

Jeg har tidligere undersøgt brugen af bandeord i tre generationers samtaler (i *Generationssprog i mundtlig interaktion* fra 2008) og kan derfor sammenligne de unges svar på spørgsmålet "Hvilke bandeord bruger du?" i spørgeskemaundersøgelsen med de bandeord som de andre unge faktisk brugte i generationsundersøgelsen. Sammenligner vi top-5 fra begge undersøgelser, er overens-

stemmelsen ikke udpræget iøjnefaldende (tabel 5). Det er kun *sgu* der går igen på de to lister, hvilket betyder at der ikke er overensstemmelse mellem de bandeord de unge siger de bruger, i spørgeskemaet, og dem de andre unge bruger i generationsundersøgelsen. Fuck er fx det mest populære udtryk i spørgeskemaerne, men helt fraværende blandt de hyppigst anvendte bandeord i generationsundersøgelsen.

De unge bruger til gengæld stort set den samme mængde af bandeordstyperne som de har skrevet at de gør – bortset fra mængden af engelske bandeord (tabel 6). I spørgeskemaerne angiver de unge forholds-mæssigt langt flere engelske bandeord

	Religion	Sygdom	Kroppens nedre funktioner	Engelske	Omskrivninger
Anførte bandeord i spørgeskemaet	61 %	2 %	37 %	43 %	1 %
Anvendte bandeord i generationsundersøgelsen	57 %	-	43 %	10 %	3 %

Tabel 6: De unges anførte bandeord i spørgeskemaet og anvendte bandeord i generationsundersøgelsen

Sted	Religion	Sygdom	Kroppens nedre funktioner
Provinsby Sjælland	22 %	1 %	77 %
Provinsby Jylland	49 %	1 %	50 %
Århus	41 %	2 %	57 %
København	19 %	6 %	75 %

Tabel 7: Regionale forskelle på typen af de unges anførte bandeord

end de andre unge faktisk brugte i generationsundersøgelsen, nemlig 42 % i spørgeskemaet og 10 % i generationsundersøgelsen.

Forskellen på resultaterne i spørgeskemaerne og generationsundersøgelsen kan skyldes at de unge i generationsundersøgelsen er ældre (16-18 år) end de unge der deltog i spørgeskemaundersøgelsen. Forskellen kan også skyldes at de unge i generationsundersøgelsen talte med personer som de ikke kendte i forvejen, og til dels med nogle som var ældre end de selv. Dermed kan spørgeskemaundersøgelsen give os et indblik i hvilke

bandeord de unge måske foretrækker at bruge når de er sammen med jævnaldrende og/eller personer de kender godt, eller give os et fingerpeg om hvilke bandeord de 13-14-årige unge bruger, i modsætning til de 16-18-årige. En fjerde mulighed er at de unge bare er mere kreative og "frække" i spørgeskemaerne end de ville være i virkelighedens sprogbrug.

Jyder bruger religiøse bandeord, sjællændere fækale og seksuelle

Der er en bemærkelsesværdig regional forskel på hvilke bandeord de unger mener at de bruger: De jyske unge mener at de bruger en del flere bandeord der har forbindelse til det religiøse område, end de sjællandske unge, som er mere tilbøjelige til at anføre bandeord der er fækale og seksuelle (tabel 7).

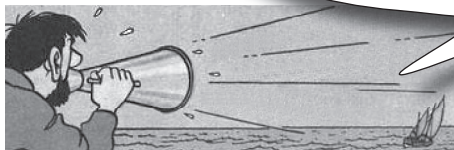
I de to jyske byer er det næsten halvdelen af de unges bandeord der er religiøse (hhv. 41 % og 49 %), mens de religiøse bandeord kun udgør ca. en femtedel hos de sjællandske unge (hhv. 19 % og 22 %). Igen kan vi ikke vide om tallene afspejler de unges faktiske brug, men det er et resultat som det er værd at studere nærmere: Bruger unge jyder flere religiøse bandeord end deres sjællandske jævnaldrende?

Bollefjæs,
fnatmider, fæhoveder,
hængerøve, jammerkommoder,
pattebørn, skvatpissere,
elendige socialdemokrater,
lusede amatører.

Egon Olsen

Abemås,
 agurketud, analfabet,
 asfaltcowboy, bacille, bandit, barnerøver,
 basilisk, bedrager, billige bavian, bisse, bovlamme
 bladanblander, brandstifter, brutale bilbølle, bums, burgøjer,
 bæst, bøddel, bøhtosse, bølle, børste, cykeltyv, desertør, dovendyr,
 drukkenbolt, egoist, fascist, fedtblære, fedtemikkel, fedthalefår, fladpande,
 flommefede fjollerik, forbryder, forlorne tæppehandler, fortidsuhyre,
 frysefrederik, fyldebøtte, gangster, gespenst, grimrian, grobrian, haleneger,
 hallunk, hulepindsvin, hærværksmand, høvl, igle, ignorant, individ, interplanatariske
 slørhale, jubeltorsk, justitsmorder, kakerlak, kannibal, karnevalssørøver, klaptorsk,
 kleptoman, klodrian, klodsmajor, knoldvækst, kryb, krybskytte, krudtugle,
 kvajpande, kvælstofbacille, kæltring, køter, laban, lakaj, landeveysrøver, landkrabbe,
 landsforræder, laskefede lommetyv, lejesvend, lemmedasker, lomme-Moussolini,
 luksusdyr, lumskebuks, lurendrejer, lusepuster, luskebuks, lydpttelus, lystmorder,
 læderjakke, løjser, marxist, massemorder, menneskefjende, menneskeæder,
 misdæder, modbydelige mide, mordbrænder, motorbølle, møgdyr, pirat, pladderabe,
 platfodede moskusokse, plebejer, prøjser, pungdyr, pyroman, racist, rottefjæs, sadist,
 samfundssnylter, sandalslæber, sandloppe, sandmide, sinke, sjofelist, sjover, sjuft,
 skadedyr, skallesmækker, skamstøtte, skunk, skurk, skvatdragon, skvatmelon,
 skægabe, slagsbror, slambert, slapsvans, sleske spytslikker, slubberr, slyngel,
 smugler, smørtyv, snigmorder, snigskytte, snoabe, snog, snydetamp, snylter,
 sortbørsgrosserer, spritbilist, spritter, spruttyv, sprællemænd, spyflue, starut,
 stikker, stymper, subjekt, superskurk, sut, svamp, svin, svindler, svirebror,
 svumpukkel, søndagsrytter, søpindsvinefjæs, sørøver, tale-delirist,
 tamp, tangloppe, terrorist, torskepande, trafikbisse, trompetsnegl,
 tyran, tyveknægt, tøffelheld, tøsere, udbytter,
 undermåler, vagabond, vampyr, vandal, vandrotte,
 væggetøjsbefængte varulv, varyl, vatnisse,
 voldsmand, øgle.

Kaptajn Haddock

I den jyske provinsby angiver de unge desuden det forholdsmæssigt laveste antal engelske bandeord, nemlig 37 % mod fx 68 % i Århus, og disse unge er også de eneste i undersøgelsen der mener at de bruger omskrevne bandeord. De unge fra den jyske provinsby har altså samlet set den mest traditionelle og "pæne" opfattelse af egne bandeord.

Røvbanan, bakla og din mor

Sarte øjne skal ikke læse med længere, for her kommer de skældsord som de unge anførte ved spørgsmålet om hvilke bandeord de brugte! Skældsordene kan ligesom bandeordene forbindes til tabuer, men i modsætning til bandeordene bruges skældsord om personer, det gør bandeordene ikke.

Størstedelen af de unges skældsord har reference til tabuet "kroppens nedre funktioner". Nogle af disse skældsord indeholder en vis legemsdel, nemlig ordet *røv*: *røvhul*, *røvbanan*, *røvslikker*, *narrøv* og *ass bonded*. *Winnie the pooh* er også anført som bandeord, og det er umiddelbart vanskeligt at forstå eftersom udtrykket er den engelske betegnelse for den rare børnelitterære figur Peter Plys. Muligvis spiller *pooh* dog på lydlige associationer til det fækale udtryk *puha* i betydningen 'afføring'.

En anden legemsdel er i centrum i udtrykket *pikfjæs* – og måske også i udtrykket *sut min jagulair*, men denne artikels forfatter har ikke kunnet opspore hvad *jagulair* betyder. Nogle af skældsordene går på seksuel observans: *bøsse*, *bøsserøv*, *gay*, *gayunge*, *bakla*, som på det filippinske sprog tagalog skulle betyde 'shemale' eller 'homoseksuel', og den avancerede højreorienteret *gedeknepper*. Et par af skældsordene er fornærmende mod familien: *din mor er en luder*, *din far er bøsse* eller kortformerne *din mor* og *din far*. Og det allestedsnærværende *fuck* er med i flere af skældsordene: *fuck dig*, *fuck off*, *fuck du er lav*, *fuck nu dig*, *fuckhoved*.

En række af de unges skældsord er nedsættende betegnelser for kvinder, eller i hvert fald bruges betegnelserne traditionelt om kvinder; det forlyder at man i dag kan bruge betegnelserne om begge køn. De nedsættende betegnelser er: *luder*, *so*, *sæk* og de engelske *bitch*, *ho* og *billig-ho*. En betegnelse som man til

gengæld sandsynligvis kun bruger nedsættende om mænd, er *son of a bitch*.

De unge nævner også skældsord der har forbindelse til dyreverdenen, *svin*, *so* og *abe*, og skældsord der refererer til tabuet sygdom, *idiot* og *spasser*. Skældsordet *bums* kan både spille på tabuet "kroppens affaldsprodukter", når *bums* betyder 'filipens', og på tabuet "fattigdom", når *bums* betyder 'vagabond'.

Visse af de ord de unge har nævnt, er vanskelige at bestemme: Er det skældsord, og hvilket tabu refereres der i så fald til? Det gælder *munkeflunk* (refererer *munk* til noget religiøst, og er *flunk* det engelske ord der betyder 'en der dumper til eksamen'?), *flack* (er det det engelske ord for *patron* eller *presseagent* eller en forkert gengivelse af det amerikanske slangudtryk *fag* 'bøsse'), *wollew* (er det en variant af det tyrkiske ord *wallah* der betyder 'ved Gud?') og *eou* (er det den engelske interjektion, ofte stavet *ew*, der betyder 'ad'?).

Hold kæft og flet fissen

Endelig nævner de unge en gruppe af ord som ikke er egentlige skældsord, snarere vulgært sprog, men der er stadig tale om en aggressiv sprogbrug. Det drejer sig om betegnelser der giver modtageren ordre om at gå eller at være stille, nemlig *skrid*, *hold mund*, *hold kæft*, *luk røven* og *flet fissen*. Og det vil jeg så gøre...

Marianne Rathje (f. 1973)
ph.d., forsker, Dansk Sprognævn

Sprog på nettet

Af Holger Juul

For et par år siden skrev jeg her i bladet om sprogsteder på internettet (*Mål og Mæle* 2005, nr. 2). Mit til lejligheden dannede ord *sprogsted* er at dømme ud fra en Google-søgning endnu ikke rigtig slået an. Internettet har derimod dag for dag bredt sig endnu videre og spundet endnu finere masker om den moderne hverdag.

Også på det sproglige område: Nye netbaserede sprogredskaber er kommet til; internetbloggen har konsoli-

deret sig som en væsentlig ny genre; og en række sproglige resurser har set computerskærmens lys – for nu blot at nævne et par af de vigtigste udviklinger. Her vil jeg skrive lidt om nogle af de sproglige internetnyheder som jeg især synes er interessante – eller irriterende.

Google Oversæt

Googles oversættelsesfunktion på translate.google.dk er et sprogligt

Nettet Billeder Kort Grupper Blogs **Oversæt** Gmail mere ▾

Google oversæt [Hjem](#) [Tekst og websteder](#) [Oversat søgning](#) [Værktøjer](#)

Oversæt tekst, webside eller dokument

Angiv tekst eller en webadresse til en side, eller [upload et dokument](#)

Yesterday
All my troubles seemed so far away

Svensk > Dansk

Søg efter andre sprog

Angiv en søgesætning på dit eget sprog for at få oplysninger på andre sprog.
[Oversæt og søg](#)

Oversættelsesværktøjer

Gå en oversættelse med et enkelt klik, hvorefter din webside med det samme er tilgængelig på andre sprog.
[Få oversættelsesværktøjer nu](#)

Sprog, som

- afrikaans
- Albansk
- Arabisk
- Bulgarsk
- Dansk
- Engelsk
- Estisk
- Finsk
- Fransk
- Græsk
- Gælisk
- Hebraisk
- Hindi
- Hollandsk
- hviderussisk

<http://translate.google.dk/#>

redskab som umiddelbart kan se ud til at gøre livet nemmere – men indtil videre mest gør det mærkelige. Hvor vi andre svedte over vores tyske stile, kopierer nutidens gymnasieelever blot en dansk tekst ind i oversættelsesfeltet og klikker på en knap. Straks har de noget der ligner en tysk tekst, som de så afleverer til deres lærer. Så bliver han vel nok glad!

Lige så nemt er det at oversætte til en masse andre sprog – inklusive japansk, swahili, eller hvad med arabisk? Funktionen kan selvfølgelig

også bruges med et fremmedsprog som kilde og dansk som målsprog.

Det faldt mig ind at det ville være fint hvis mine børn kunne få hjælp til at forstå de Beatles-sange jeg ynder at spille for dem. Så jeg fandt teksten til Yesterday på www.lyricsdomain.com og lod den oversætte. Resultatet viser meget godt hvad der er problemet med disse oversættelser. De er ikke nødvendigvis helt ulæselige, men de virker altid lidt mystiske. Googles bud på en dansk version af Paul McCartneys berømte tekst er på den anden side ikke uden poetiske kvaliteter. Hør bare:

I GÅR

I går

Alle mine bekymringer virkede så langt væk

Nu ser det ud som om de er kommet for at blive

Åh, jeg tror

I går

Pludselig

Jeg er ikke halvdelen af den mand, jeg plejede at være

Der er en skygge hængende over mig

Åh, i går

Kom pludselig

Hvorfor hun

Måtte gå ved jeg ikke

Hun ville ikke sige

Jeg sagde

Noget galt nu jeg længe

For i går

I går

Kærlighed var sådan et nemt spil at spille

Nu har jeg brug for et sted at gemme sig

Åh, jeg tror

I går

YESTERDAY

Yesterday

All my troubles seemed so far away

Now it looks as though they're here to stay

Oh, I believe

In yesterday

Suddenly

I'm not half the man I used to be

There's a shadow hanging over me

Oh, yesterday

Came suddenly

Why she

Had to go I don't know

She wouldn't say

I said

Something wrong now I long

For yesterday

Yesterday

Love was such an easy game to play

Now I need a place to hide away

Oh, I believe

In yesterday

Nu vi er i gang, skal vi så ikke også lige tage første vers på arabisk – til ære for eventuelle læsere i Forsvarskommandoen? Igen er det Google Translate der har stået for oversættelsen. Husk at arabisk læses fra højre mod venstre:

في الأمس
كل ما عندي من المتاعب ويبدو
حتى الآن بعيدا
الآن يبدو كما لو انهم هنا لنبقى
أوه ، وأعتقد
في الأمس

Sprogblogs

Så vidt jeg ved, har jeg aldrig mødt Line Pedersen, men jeg hører fra hende næsten hver uge. Hun har nemlig siden august 2006 skrevet en blog om sprog på adressen blogbogstaver.dk. Her kan man få sproglige nyheder med en personlig vinkel. Måske har Line lige været til et spændende foredrag, måske er der et nyt netsted hun vil gøre opmærksom på, måske har hendes niece brugt et påfaldende udtryk, eller måske linker hun til et videoklip man lige skal se.

Og hvorfor gør hun så det? Selv skriver hun sådan her: "Den anderledes måde at skrive på, som kende-

BLOGBOSTAVER

- Ordkløverens blog om det danske sprog

[« Ligetil.nu - mer' af det! »](http://Ligetil.nu) | [Main](#) | [Do You Speak English](#) »

11/03/2009

Den Danske Ordbog på nettet

Det uudværlige Twitter-community har gjort mig opmærksom på at [Den Danske Ordbog \(DDO\)](#) med sine næsten 100.000 opslagsord og 12.500 faste udtryk siden i går har nettet sig :). Den opdateres løbende med nye artikler og forsynes med faciliteter, der gør det muligt at søge i ordbogens data på nye måder, skriver [DR](#).

"Den Danske Ordbog er den mest omfattende ordbog over moderne dansk. Den giver besked om ordenes stavning, bøjning, udtale, oprindelse, betydning og brug. Ordbogen er udarbejdet på grundlag af et stort tekstkorpus og opdateres løbende", skriver DDO selv.

Glæder mig til at se hvad disse to funktioner dækker - de virker dog ikke i skrivende stund :(... men det er noget med anagramspil og sådant

Se også

Send et ord

Krasser

<http://www.blogbogstaver.dk/ordkloeveren/>

En blog om fonetik og fonologi af Ruben Schachtenhaufen

LINKS OM

Categories: Akustik Diverse Eksotiske lyde Fonologi Konsonanter Lydopfattelse Lydskrift
Slides Taleorganer Vokaler Wiki

Noget om guitar og metatese af distinktive træk

Jeg var for nylig på museum med min 2½-årige datter og pegede på et musikinstrument og spurgte hvad det var. "En ['kida]", svarede hun, tænkte sig lidt om og rettede det til "en ['gita]".

Det min datter lavede, var en særlig slags metatese, hvor det ikke er to lyde der bytter plads, men kun to *distinktive træk* der bytter plads.

Nogle gange bliver det fremstillet som at de mindste betydningsadskillende enheder i sproget er fonemerne, men fonemer kan splittes yderligere op i distinktive træk. Forskellen på fx /m/ og /n/ er udelukkende deres artikulationssted, bilabial vs. alveolær, mens de på alle andre punkter er ens; begge er nasale konsonanter. /m/ og /d/ er derimod mere forskellige idet at de ud over forskelligt artikulationssted også er forskellige mht. nasalitet.

<http://schwa.dk/>

tegner blogging er en interessant og fornyende skrivedisciplin og -proces. Samtale på skrift! Og nu med vores meningers mod. Det trives jeg godt med." Det gør nok heller ikke noget at hun samtidig profilerer sig som indehaver af kommunikationsfirmaet *Ordkløveren*. Line P. er også både på Facebook og Twitter og i gang med at lave internet-tv – så måske er det der med at blogge ved at blive lidt vel gammeldags? Men jeg håber at hun bliver ved!

En nyere blogger (siden foråret) er Ruben Schachtenhaufen, der er ph.d.-studerende og skriver indlæg om fonetik og fonologi på schwa.dk. Schwa er den trykssvage neutrale

vokal som vi skriver med e i endelsen af utallige danske ord, og som så ofte bliver assimileret til en nabolyd. Hvis man synes at schwa lyder som en spændende lyd (med Rubens ord: den sejeste lyd i hele fonetikken), så vil man helt sikkert få stor fornøjelse af indlæggene på schwa.dk. Hvordan kan det gå til at Rubens lille datter en dag sagde "kidar" da hun mente guitar? Hvorfor påstår hun hårdnakket at *gris* ikke rimer på *fis*? Og hvorfor har Sprognævnet ikke ændret stave-måden af *folie* til *folje*, når de nu har ændret *linie* til *linje*?

Vi er ovre i det muligvis lidt nørdede – men gang på gang viser de fonetiske iagttagelser sig at være

rasende interessante når først man begynder at tænke over dem. Der er også en masse spændende videoklip – og desuden en tegnvælger som er en stor hjælp hvis man har brug for at skrive lydskrift.

dialekt.dk

Dialekt.dk er hvad jeg vil betegne som et sprogligt resursested. Her finder man grundlæggende viden om dialekter såvel som omtaler af forskningsprojekter og personlige fortællinger om dialektoplevelser. Dialekt bruges her i en usædvanlig bred betydning om alle talesprogsformer der forbindes med et bestemt sted eller en bestemt gruppe af mennesker.

På mange måder er der tale om en modpol til netstedet Fiduso (Folkefronten af Intelligente Danskere til Udvikling af Sproglig Omhu på www.fiduso.dk), som jeg omtalte i min 2005-artikel. På Fiduso opfatter man afvigelser fra den fælles sprognorm som udtryk for manglende sproglig omhu. Dialekt.dk omfavner derimod alle former for sproglig mangfoldighed som udtryk for frihed for sproglig undertrykkelse.

Denne modstilling faldt mig ind da jeg kikkede mig ind på dialekt.dk's underafdeling *Træn dit dialektøre*. Her får man nemlig ikke, som jeg i min naivitet havde forventet, træning i at orientere sig i dialekternes mangfold-

KØBENHAVNS UNIVERSITET

English | For ansatte | For studerende | Telefonbog | PL

dialekt.dk

dialekt.dk

- dialekter
- sociolekter
- multietnolekt
- dansk med accent
- sprogholdninger
- kodeskift
- sproghistorie
- sprog og køn
- unges sprog
- træn dit dialektøre
- fortæl
- om dialekt.dk
- links

Velkommen til dialekt.dk

Denne hjemmeside handler om dialekter, sprog og sproglig forskellighed. Dialekter er virkelighedens sprog. Fra Gedser til Skagen, fra Vollsmose til Hørsholm og fra Nørrebro til Aabenraa tales dansk på mangfoldige måder.

I Danmark har vi en lang tradition for forskning i dialekter og sproglig variation. På denne side formidles noget af denne forskning, så vi alle kan blive klogere på hvordan og hvorfor dansk tales på forskellige måder.

<http://dialekt.dk/>

dighed. Det man får, er syv gode råd (læs: formaninger) om hvordan man bliver en bedre lytter (læs: et bedre menneske). Her er de tre mest irriterende formaninger med mine indvendinger:

1. *Gransk dine egne sprogfordomme. Kan du også lave et dialekthierarki?*

Med andre ord: Når jeg af personlige grunde sætter vestsjællandsk højere end sønderjysk (et dialekthierarki), så er der tale om fordomme som jeg burde se at slippe af med? Jamen jeg har skam ikke noget imod sønderjyder som sådan. Jeg synes bare at vestsjællandsk er en cool måde at snakke på, og det vil jeg ærlig talt gerne have lov at synes.

2. *Forsøg at fokusere på indhold og ikke form.*

Jo, men når jeg klikkede på *Træn dit dialektøre*, så var det jo fordi jeg gerne ville have hjælp til at orientere mig i mangfoldigheden af sproglige former – blandt andet fordi mangfoldigheden kan gøre det vanskeligt at nå frem til indholdet.

3. *Vær glad og stolt over at andre bruger dansk på varierede måder.*

Okay, nu har jeg fattet det. Jeg er gået i en fælde! Hvis man kan finde på at klikke på *Træn dit dialektøre*, så må man være en rigtig slemrian der mangler sproglig respekt for sine medmennesker. Jeg ved ikke om jeg ligefrem kan nå frem til at føle stolthed over at min kollega Mads er en udtalemæssig first-mover der siger fem med læberunding så det lyder som *føm*. Men næste gang det sker,

lover jeg at udbryde: "Mads, hvor er jeg GLAD for at du siger sådan!"

Heldigvis er dialekt.dk selv et mangfoldigt sted som ikke kun byder på formaninger. Andre steder på sitet kan man lytte til klassiske dialekter og læse beskrivelser af hvad der kendetegner dem – og på den måde faktisk træne sit dialektøre. Der er også en masse spændende stof om fx multietnolekter, sprog og køn, unges sprog og sproghistorie. Kort sagt et resursested som anbefales – med forbehold for de moralske pege-fingre.

sproget.dk

Sproget.dk præsenterer sig som *Indgangen til det danske sprog* og er måske den vigtigste fornyelse af min sproglige hverdag i de senere år – primært i kraft af den søgefunktion der på hvid baggrund midt på forsiden fremtræder som stedets absolutte hovedattraktion. Her kan man på én gang søge i *Retskrivningsordbogen*, *Den Danske Ordbog*, *Ordbog over det danske Sprog*, *Nye ord i dansk*, *KorpusDK* og flere andre resurser. Det sparer tid, og resultaterne gives i en klar og overskuelig typografi.

Faktisk er jeg helt ked af at den udgave af ODS som jeg arvede for nylig, mest står i reolen og giver atmosfære – mens mine ordbogsopslag foretages her på nettet. Men det er altså bare nemmere og desuden mere givtigt. Når jeg søger på *hest*, får jeg således ikke bare en liste med de fire betydninger der gives i *Den Danske Ordbog* (hovedyr, gymnastikredskab, måleenheden hestekraft, skakbrik). Jeg får

sproget.dk
Indgangen til det danske sprog

Forside Råd og regler Sprogtemaer Leg og lær

Du er her: Forside

Råd og regler
Retskrivningsregler mv.
Typiske problemer
Ordlister
Det siger loven

Sprogtemaer
Hvad er sprog?
Ord og bogstaver i tal
Bandeord
se flere ...

Leg og lær
Test din viden om ..
Ordmuseum
Øvelser

Klimaord
CO2-kvoter
Privatpersoner kan købe CO2-

Søgning
Skriv fx: karrusel • viden* • "i forbindelse med"

Søg på

Søgetips | Se hvad du søger i

<http://sproget.dk/>

også henvisninger til andre ordbogs-indgange hvor ordet forekommer, såsom *prins*, *trojansk* og *vorherre*. Det er rigtig godt.

Men så er der også lige et par ting som irriterer mig. Søgefunktionen giver traditionelle ordbogsopslag baghjul – men hvad hvis man er ude efter information om et sprogligt emne? En søgning på *kommaterings-principper* gav slet ingen resultater. Og da jeg søgte på *Mål og Mæle*, gik skærmen helt i hvidt. Søgefunktionen må kunne gøres mere avanceret, sådan at sproget.dk ikke kun bliver indgangen til en række opslagsværker. [Emnesøgninger blev mulige 14. december 2009, sådan at man nu kan

finde frem til de steder på sproget.dk, hvor *Mål og Mæle* er omtalt. Og meget andet. Hurra! HJ]

For ambitionen er jo tydeligvis at stedet også skal være en indgang til sproglig viden i bredere forstand. Der er en spalte med *Nyheder* ude til højre, og der er en række underafdelinger, bl.a. én med titlen *Sprogtemaer*. Nyhederne forbliver i øvrigt synlige når man forlader forsiden for at se nærmere på sprogtemaerne, og samtidig kommer *Ugens ord* til syne ude i venstre spalte. Det betyder – lidt ærgerligt – at der kun er to tredjedele af skærmen tilbage til det sprogtema man gerne ville fordybe sig i!

Selv om sproget.dk har været på nettet i over tre år, er der foreløbig kun syv overordnede sprogtemaer at vælge imellem, og tre af dem ligger endda emnemæssigt ret tæt på hinanden: *Bandeord, slang og sms-sprog*. Jeg vælger en fjerde kategori: *Ord og bogstaver i tal* og finder herunder fem overskrifter, hvoraf de to igen er nært beslægtede: *Antallet af ord i dansk* og *Er der flere ord i engelsk end i dansk?*

Det sidste vil jeg da gerne have svar på, så jeg klikker og læser: "Der er ikke flere ord i engelsk end i dansk." Det overrasker mig, men desværre fremgår det ikke umiddelbart hvad svaret bygger på. Til gengæld kan man se tre videoklip hvor Sprog-nævnets tidligere formand Niels Davidsen-Nielsen forklarer hvorfor der er mange der tror at der er flere ord i engelsk end i dansk.

Det gør vi måske fordi vi antager at antallet af ord i et sprog må afhænge af hvor mange mennesker der taler det. Men sådan forholder det sig bare ikke, siger Davidsen-Nielsen. Det kan også spille en rolle at engelsk er en blanding af germansk og romansk og derfor har mange såkaldte doubletter. Engelsk har fx ordene *understand* og *comprehend* med cirka samme betydning. Men, siger Davidsen-Nielsen og ser listig ud: I dansk har vi jo også både *forstå* og *fatte*. Og så står det åbenbart 1 – 1 igen?

Her ville det unægtelig være rart med en opgørelse af antallet af doubletter i hhv. engelsk og dansk, for det kan vel tænkes at der alt i alt er flest doubletter i engelsk? Men jeg fandt

ikke nogen henvisning til sådan en opgørelse.

Jeg synes det er på kanten af det nedladende når man her fokuserer på hvordan almindelige mennesker kan nå frem til forkerte(?) konklusioner, i stedet for at formidle dokumentationen for at sprogvidenskabens påstande er korrekte. For der er jo plads nok på nettet, og videoklippene kunne netop vække vores appetit på at læse dokumentationen. Hvis den altså findes?

Også i underholdningsafdelingen *Leg og lær* følte jeg mig en anelse talt ned til. "I denne øvelse skal du gætte hvilke ord der kommer fra tysk eller nedertysk," hed det i indledningen til en test – selv om jeg aldeles ikke havde tænkt mig at gætte! Men hovmod står for fald. Testen, der viste sig at bestå af sølle fire spørgsmål, gav mig ikke noget firtal som resultat – af to grunde: For det første bliver der ikke opgjort nogen samlet score når man afslutter testen (mærkeligt!). For det andet havde jeg svaret forkert på et af spørgsmålene. Jeg troede fejlagtigt at det svenske ord *läge* var et lån fra tysk *Lage*.

Denne erfaring gav mig lyst til at få mere at vide om det fælles ordforråd i tyske og skandinaviske sprog og om de indbyrdes lån imellem dem – men for enden af testen fandt jeg ikke nogen henvisning til hvor jeg kunne læse mere. Hvis man kunne etablere links mellem sproglig underholdning og formidling af sprogviden, ville det være et stort plus, synes jeg.

En sidste ting man godt måtte arbejde mere med, er kommunika-

tionen med brugerne. Redaktionen henviser sproglige spørgsmål til Dansk Sprognævn – og der er, så vidt jeg kan se, ingen steder på sproget.dk hvor brugerne kan skrive kommentarer og diskutere med hinanden. På netstedet videnskab.dk har man derimod en afdeling, Spørg Videnskaben, hvor redaktionen skriver underholdende og informativt om sagkundskabens svar på brugernes spørgsmål. Ganske mange af dem handler om sprog, og disse historier kan man så finde links til i nyhedssektionen på sproget.dk. Men hvorfor er sproget.dk ikke selv på banen med denne form for formidling?

Mål og Mæle

Jeg slutter med at aflægge en høflighedsvisit på *Mål og Mæles* hjemmeside (www.maalogmaele.dk). Her er der ærlig talt ikke meget at komme efter. Man kan se forsiderne af alle numre fra de sidste ti år. Og så er der som noget nyt et emneregister der dækker hele bladets levetid fra 1974 og frem. Det er jo godt nok – men det var sjovere hvis man faktisk kunne læse i de gamle numre. I skrivende stund gives der adgang til sølle fire artikler! Det vil dog inden længe ændre sig til det bedre, har jeg hørt.

Når redaktionen går i gang med at shine hjemmesiden op, ville det også være sjovt hvis man kunne søge i

Mål & Mæle

Om Mål & Mæle

Kontakt

Mål & Mæle

Artikler

Seneste numre

Register 1974-2009

mål+mæle

26. ÅRGANG, 2003

Mål & Mæle er et populærvidenskabeligt tidsskrift om sprog og sprogbrug. Det spænder over det hele, fra det mindste lille komma og den smarteste apostrof - til det største: vil dansk overleve den amerikansk-engelske syndflod af nye ord og udtryk? Og hvem bestemmer egentlig over sproget?

Siden 1975 har Mål & Mæle været leverandør af sproglig bevidsthed til både dronning, folk og dansklærere. Med tradition for at være først med sprogligt nyt har Mål & Mæle afsløret, hvad der optager og irriterer danskerne mest ved deres sprog, hvorfra sproglige trends kommer, og hvorfor det er o.k. at værdsætte nogle og rynke på næsen ad andre. I Mål & Mæle kunne man læse om voksnes læsefærdigheder, før problemerne blev kendt; her får man indsigt i rigtigt og forkert, og debatten om godt og dårligt sprog får rig næring, bl.a. igennem læserbrevkassen.

gamle sprogligheder. Og komme med læserkommentarer? Og prøve nogle af de gamle bagsidequizzes? Ville det ikke også være oplagt at redaktionens unge (og ældre) løver skrev deres egen blog med sprogiagttagelser fra hverdagen? Minimum må være

at der kommer nogle henvisninger til spændende sprogsteder på nettet! Der er mange af dem.

Holger Juul (f. 1965)
 lektor, ph.d., Københavns Universitet
www.staff.hum.ku.dk/juul

Løsninger til quizzen på bagsiden

1. Der er et yndigt land
2. Jeg er havren, jeg har bjælde på
3. Det er så yndigt at følges ad
4. En sømand har sin enegang
5. Højt på en gren en krage
6. Hvor skoven dog er frisk og stor
7. Sikken voldsom trængsel og alarm
8. Nu falmer skoven trindt om land
9. Solen er så rød, mor
10. En yndig og trydefuld sommertid

Hvad er et ord?

Af Elisabeth Willadsen

Man kan næsten ikke andet end fascineres af den utrolige udvikling, der foregår, fra et lille barn ved fødslen udstøder sit første skrig af smerte, og indtil det omkring et år senere siger sit første ord. Og netop det første ord betragtes af mange, med rette, som en fantastisk milepæl. Men hvad er egentlig et ord, og hvordan går det til, at forældrene pludselig opfatter en af barnets talrige pludresekvenser som et ord? Det handler denne artikel om, ligesom den skitserer den sammenhængende udvikling, som det første ord er en del af, når barnets verbale udtryk gradvis ændrer karakter fra at bestå af førsproglige lydsekvenser, dvs. pludren, til i stadig stigende grad at bestå af meningsbærende ord.

Kanonisk pludren

Når babyer er mellem 6 og 10 måneder gamle, begynder de at producere stavelser, der minder om de stavelser, som vi benytter i det voksne sprog, med hensyn til stavelseslængde og hurtige overgange mellem vokaler og konsonanter. Dermed kommer barnets pludresekvens som eksempelvis "mama" til at minde om et ord som *mam-mam*. Dette stadium kaldes for kanonisk pludren, hvor kanonisk betyder mønstergyldig, og det gælder i forhold til de ovenfor beskrevne elementer. Det har desuden vist sig, at mængden af forskellige konsonanter,

produceret i kanoniske stavelser, er en god forudsigelsesfaktor for, hvornår børn siger deres første ord, som det blandt andet er blevet eftervist af børnesprogsforskeren Carol Stoel-Gammon. Børn, som anvender relativt mange forskellige konsonanter i kanoniske stavelser, siger tidligere 10 forskellige ord end børn, der benytter færre konsonanter.

Fælles opmærksomhed

Omkring samme tidspunkt sker der også en kognitiv modning hos børnene, som sætter dem i stand til at indgå i det, der kaldes fælles opmærksomhed. Fælles opmærksomhed er, når forælder og barn på samme tid har opmærksomheden rettet mod det samme, og når de samtidig er klar over, at den anden har opmærksomheden rettet imod det samme. Ifølge psykologen Michael Tomasello viser denne evne, at børnene er begyndt at forstå, at mennesker handler målrettet, og dette er en forudsætning for at kunne begynde at forstå, at alle ting har navne med det formål, at vi kan referere til dem i tale. Fælles opmærksomhedssituationer anses desuden for at være gyldne øjeblikke i overgangen fra pludren til meningsfulde ord, fordi barnet og eksempelvis forælderen har opmærksomheden rettet mod det samme på samme tid, og når for-

ælderen så benævner dette objekt, er barnet klar over nøjagtig, hvad betegnelsen refererer til. Særligt har det vist sig, at mængden af situationer, hvor barnet tager initiativ til fælles opmærksomhed, har en positiv sammenhæng med det produktive ordforråds størrelse et halvt år senere. Det er derfor ofte i sådanne fælles opmærksomheds-situationer, at forældre vil opfatte, at barnet siger sit første ord. Disse færdigheder udvikles ofte, når barnet er mellem 9 og 12 måneder.

Gestik

I de sidste måneder af første leveår begynder de fleste børn også at benytte sig af enkle situationsbundne gestikulationer som eksempelvis at pege på noget, de gerne vil have fat i, eller at vinke, når nogen går. Nogle børn begynder også på dette tidspunkt at benytte enkelte gestikulationer, som er af mere referentiel (symbolsk) karakter som f.eks. at snuse kraftigt ind som symbol for 'blomst' eller at baske med armene som symbol for 'fugl'. Det har i denne sammenhæng også i mange år været kendt, at døve børn ofte laver deres første tegn, førend hørende børn siger deres første ord. Denne brug af gestikulationer hos nogle børn forklares ved, at gestikulationer har en række fordele over for ord. Disse fordele består i, at handlingen kan støtte barnets hukommelse for begrebet; selve den motoriske udførelse er nemmere end den artikulatoriske udtale af samme begreb, og en gestikulation er oftest lettere at genkende end dårligt reproducerede lydige

former. Endelig kan gestikulationer lette vejen til symbolsk funktion, indtil ordet kan artikuleres, fordi gestikulationer har en ikonisk relation til det refererede. Ikonicitet indebærer, at betydningen af ordet "motiverer" ordformen eller "antyder" ordets mening, som når barnet basker med armene for begrebet 'fugl', hvilket er i lighed med det, som fuglen netop gør. Dette står i modsætning til, at barnet skal lære, at en helt vilkårlig lydstreng "ful" refererer netop til begrebet 'fugl' og intet andet. Der findes ikke på samme måde nogen information i lydstrengen "ful", som kan hjælpe barnet til at få adgang til begrebet 'fugl', som det gælder ligheden mellem barnets motoriske handling og et af de karakteristiske træk for netop en fugl. Det er da også på denne baggrund, at det er blevet særdeles populært at lære babyer tegn, og man kan se mange eksempler på dette på Youtube, hvis man søger under "baby-signing".

Ordstatus

Når det gælder overgangen fra pludren til meningsfulde ord, er der for de første ords vedkommende oftest tale om en glidende overgang, og der er uden tvivl temmelig store forskelle på, hvad forældre, bedsteforældre og andre omsorgspersoner opfatter som ord. De to ekstremer vil i denne forbindelse være, at nogen vil opfatte en given lydsekvens som fx "mamam" som udtryk for barnets produktion af ordet *mad*, hvis denne sekvens er sagt ved middagsbordet, uafhængig af barnets alder, eller om det i øvrigt er en yndlingssekvens for barnet.

I den modsatte ende vil nogle først opfatte et ord som et rigtigt ord, når barnet eksempelvis producerer det med en stabil lydstreng, som er i høj overensstemmelse med den voksne produktion, og barnet samtidig kan benytte denne i forskellige situationer om samme begreb.

Der findes ingen løsning på, hvad der er den rigtige eller den forkerte fortolkning af, hvornår et ord er et ord, men sikkert er det, at barnets ordforråd i det første tilfælde vil skønnes væsentligt større end i det sidste tilfælde. Der kan derfor være behov for nogle overordnede overvejelser med hensyn til, hvilke elementer der er med til at definere ord.

Følgende beskrivelse blev udarbejdet af børnsprogsforskeren Marilyn Vihman og sprogpsykologen Lorraine McCune og skal opfattes som et maksimalt inkluderende forslag til, hvornår et ord er et ord. Denne tilgang er valgt, fordi overgangen fra pludren til brug af meningsfulde ord er en glidende proces, og den opgave, barnet står over for, er at forstå, at en bestemt, men tilfældig lydstreng referer til et bestemt begreb. Derfor er det væsentligt også at medregne barnets begyndende forsøg på at skabe denne sammenhæng, som det eksempelvis høres hos mange børn, der benytter sig af lydmalende ord som "mm", når noget smager godt. Disse lydmalende ord kan betragtes som nogle af barnets forsøg på at skabe en stabil sammenhæng mellem en lydproduktion og en given situation eller oplevelse. Man kan derfor som udgangspunkt vælge at se barnets lydproduktioner som mulige

ordkandidater, hvis der på en eller anden måde er noget, der kunne tyde på, at barnets lydproduktion kunne have en betydning. Det gælder bl.a., hvis barnet ser på samtalepartneren og siger noget eller ser på noget og siger en kanonisk stavelse.

Hver ordkandidat kan dernæst bedømmes i forhold til 3 elementer: 1) situationen ordkandidaten siges i, 2) ordkandidatens fonetiske (lydlige) lighed med voksenudgaven, og 3) ordkandidatens lydsekvens i forhold til barnets øvrige lydsekvenser.

1. Hvad angår situationen, som ordkandidaten produceres i, tæller det på plussiden, hvis der er noget i situationen, der gør det oplagt, at barnets produktion kunne betyde eksempelvis 'bil'. Det kan for eksempel være, hvis barnet ser på en legetøjsbil, mens det producerer ordkandidaten. Det tæller også positivt, hvis mor eller far gentager barnets ord eller viser, at de accepterer det som målordet, ved at svare med eksempelvis, "ja, den kan køre hurtigt". Endelig er det positivt, hvis barnet producerer ordkandidaten flere gange, og yderligere positivt, hvis barnet bruger ordkandidaten i flere forskellige situationer.

2. Med hensyn til den fonetiske lighed mellem ordkandidaten og den voksne udgave tæller det selvfølgelig positivt, hvis barnets produktion umiddelbart lyder som voksenudgaven. Hvis det ikke helt er tilfældet, er det foreslået, at mindst to lyde skal være de samme som i voksenudgaven, og derudover skal endnu et element matche voksenudgaven, og dette kan bl.a. være vokallængde,

stavelsesantal, stød eller artikulationssted eller -måde for et 3. segment i barnets produktion. Dette kaldes et komplekst match, og et eksempel på dette er "bena" for *spille* eller "dov" for *sove*. For lydmalende ord tæller prosodisk match positivt, men det gælder dog kun ordkandidater, hvor til der findes relativt faste referenter i voksensproget som eksempelvis *vov-vov* for den lyd, hunde siger.

3. Endelig skal ordkandidaten vurderes i forhold til barnets øvrige lydsekvenser, hvor det er positivt, hvis den pågældende ordkandidat ikke er en lydsekvens, barnet ellers bruger. Derudover tæller det på plussiden,

hvis ordkandidaten imiteres, dog kun hvis barnet samtidig viser tegn på forståelse for ordkandidatens betydning ved eksempelvis at holde sig på næsen, mens det imiterer ordet *næse*. Endelig er det positivt, hvis lydstrengen bruges konsekvent om ordkandidaten.

Man kan så tildele et point for hvert af de opstillede parametre, sådan at man kan bedømme barnets mulige ord på en skala. Der findes imidlertid ingen facitliste for, hvornår et ord er et ord; det vil i sidste ende altid være en subjektiv vurdering. I tekstboksen ses nogle eksempler på nogle babyord og en bedømmelse af dem.

Målord:	<i>tog</i>	<i>nej</i>	<i>flyver</i> (flyvemaksine)	<i>tak</i>	<i>traktor</i>
Barnets udtale:	"daw"	"aj"	"doa"	"gag"	"tatå"
Sagt antal gange	2	3	4	3	5
Overbevisende kontekst		+	+	+	+
Mor genkender ordet		+	+	+	+
Siges flere gange	+	+	+	+	+
Bruges i flere situationer		+	+		+
Kompleks lydlig match	+			+	+
Eksakt match					
Imiteret	+			+	
Uvarieret/stabil lydsekvens		+	+		
Ingen anden brug af lydsekvensen			+	+	+
Samlet score:	3	5	6	6	6
Samlet set et ord?	nej	ja	ja	ja	ja

Det er i flere undersøgelser blevet fundet, at det er sjældent, at ordkandidater med færre end fire point accepteres som ord, men det kan dog forekomme, hvis eksempelvis et barn leger med en legetøjstelefon og løfter røret og en enkelt gang siger "hej", og moren eller faren ikke gentager ordet. I dette tilfælde ville barnet få point for situationen og den lydlike match og også for ikke at bruge denne lydsekvens i andre sammenhænge. Selv om dette kun ville give 3 point, kan det i situationen være så overbevisende, at man som observatør ikke er i tvivl.

Det modsatte kan også gøre sig gældende, hvis barnet eksempelvis leger med legetøjsmad med sin mor, og mor siger: "skal du have pizza?" og barnet gentager "pisa". Her ville barnet få point for situationen, morens gentagelse, god lydlig match med voksenformen, intet lydligt sammenfald med andre lydsekvenser og muligvis også for imitation efter moren, hvis barnet eksempelvis sidder med plasticpizzastykket i hånden, det vil sige 5 point. Men som observatør vil man nok stille sig spørgende over for, om et barn på eksempelvis 12 måneder vil kende et begreb som pizza og dermed nok ikke score ordkandidaten som et ord.

Denne måde at forholde sig til barnets ordkandidater på sidestiller de 3 ovenfor nævnte områder og gør det dermed muligt at blive opmærksom på tidlige ord også hos børn, der ikke er så dygtige udtalemæssigt af den ene eller den anden årsag. Et eksempel på dette er en dreng på 18 måneder med læbe-ganespalte. Under

en videooptagelse sagde han 4 gange "noar", og først ved en nærmere analyse af alle 4 situationer blev det klart, at han anvendte samme lydstreng hver gang om det samme begreb, en flyver, som faren i øvrigt også i situationerne viste forståelse for.

Protoord og referentielle ord

Der er naturligvis forskel på ord som "øn øn" og *hest*, hvor det første ofte betegnes som et protoord, hvilket vil sige et ord med en bredere betydning, som ofte også vil være afhængig af den situation, en begivenhed foregår i. *Hest* er derimod et referentielt ord, der alene betegner et medlem af denne specifikke dyreart. Protoord udviser ofte, men ikke altid, en glidende overgang til referentiel brug som illustreret med *hurra*, som først er en del af den herlige situation at være til fødselsdag. Senere udvikler barnet så en forståelse for, at det forekommer i en bestemt situation, og barnet kan eksempelvis pege på et billede med et flag eller et fødselsdagsbord og sige "hurra"; barnet viser dermed en brug, som er løsrevet fra en bestemt konkret situation, som barnet selv er en del af. Hos mange børn dukker protoord op før referentielle ord, men igen gælder det ikke for alle børn, idet disse to typer af ord dukker op på samme tid hos andre.

Det tidlige ordforråd

Børns lydlige udvikling fra pludren til brug af betydningsbærende ord er præget af kontinuitet. Det har således vist sig i langtidsundersøgelser, at de

lyde, børn bruger hyppigt i pludren i slutningen af første leveår, også er de lyde, som karakteriserer lydinventaret i deres tidlige produktive ordforråd. Det er også sådan, at børns hyppigt forekommende kanoniske stavelser i slutningen af første leveår udgør en slags lydforme, hvortil barnet kan knytte mening. Hvis en af barnets favoritstavelser for eksempel er "ba", er der stor sandsynlighed for, at et af barnets første ord vil være *bøh* eller *bamse*.

Når et barn "vælger" sine første ord baseret på hyppigt producerede stavelser, kaldes det leksikalsk selektivitet, og det har vist sig at være gældende for såkaldt normale børn, men også for børn med læbe-ganespalte til trods for deres afvigende produktionsforhold (med en åbning mellem mund- og næsehule). Leksikalsk selektivitet kan altså betragtes som en stærk faktor i udviklingen af det tidlige produktive ordforråd. Jeg har i en undersøgelse af 64 danske børn, hvoraf halvdelen var født med læbe-ganespalte, fundet, at børn, som havde udviklet relativt store produktive ordforråd ved 18 måneder, alle udviste en meget høj grad af leksikalsk selektivitet, mens børn med relativt små produktive ordforråd ved samme alder udviste en langt mindre grad af leksikalsk selektivitet.

Det produktive ordforråds størrelse og vækst

Variationen i størrelsen af børns produktive ordforråd mellem ét og to år er ganske enorm. Dette illustreres af, at forældre, der deltog i en meget stor dansk undersøgelse af børns

tidlige sproglige udvikling, oplyste, at deres børn brugte mellem 1 og 644 forskellige ord ved 18 mdr. med et gennemsnit på 74 ord. Denne undersøgelse blev foretaget af Center for Børnesprog på Syddansk Universitet. Der er altså meget brede rammer for, hvad man kan betragte som en normal størrelse for barnets produktive ordforråd i dets andet leveår.

Når et barn producerer mellem 50 og 100 forskellige ord, optræder der hos de fleste det, der betegnes som en leksikalsk spurt, hvor hastigheden, hvormed barnet lærer nye ord, stiger ganske markant, så det kan være svært for forældre at holde styr på, hvor mange ord deres barn producerer. Baggrunden for den leksikalske spurt antages at være, at barnet har udviklet en forståelse for, at alle ting har navne. Samtidig med den leksikalske spurt sker der også en markant udvikling af barnets lydinventar, idet barnet begynder at organisere sine leksikalske enheder (ord) fonologisk, det vil sige adskilt ved lydlige forskelle. Hidtil har de leksikalske enheder været organiseret i helord, men med det hastigt voksende ordforråd får barnet behov for at organisere enhederne lydligt af hensyn til kapaciteten af ordforrådet. Den lydlige organisering af ordforrådet medfører ganske ofte, at barnet begynder at ændre sin udtale af nogle ord, fordi udtalen er præget af produktionsbegrænsninger. Sådan opstår det, at barnets udtale i nogle tilfælde kommer til at ligne den voksne udgave dårligere, end den hidtil har gjort, fordi barnet har skabt interne regler for sin udtale som følge af den

fonologiske organisering (frem for helordsorganiseringen). Et eksempel på dette er Mathias' udtale af *bum*, som var korrekt fra 13-17-månedersalderen, hvorefter han ændrede den til "gåm". Herefter og mere end et år fremover dannede han en lydlig regel – som følge af en produktionsbegrænsning – der gjorde, at lukkelyde først i ord alle blev dannet med velært artikulationssted (bag i munden) og altså blev udtalt som "g".

Produktionsbegrænsninger og taleforståelighed

Nogle eksempler på typiske produktionsbegrænsninger ses hos Sofie, som er 18 måneder gammel. Hun udtaler *giraf* og *paraply* som henholdsvis "raf" og "aby", hvor hun kun udtaler den stavelse, der er hovedtryk på, dog med forståelse for, at der er tale om et længere ord ved *paraply*. Et andet karakteristikum for Sofies udtale er, at hun ikke magter konsonantklynger, som ved "aby" for *paraply* og "båså" for *bukser*. Endelig benytter hun sig af gentagelse, idet hun eksempelvis udtaler navnet *Totte* som "dåda". Her viser hendes udtale, at hun er klar over, at der er to stavelser, men hun har en begrænsning i forhold til at kunne skifte mellem vokalerne i de to stavelser, ligesom det også var tilfældet med "båså" for *bukser*.

Med tiden forsvinder produktionsbegrænsningerne, og barnets udtale

kommer i stigende grad til at ligne den voksne udgave, hvormed det også bliver stadig lettere for fremmede at forstå barnet. De individuelle forskelle i præcision i udtale er også ganske store, men barnets taleforståelighed er på den anden side også påvirket af sætningslængde. Små børn, der taler i korte sætninger, er alt andet lige lettere at forstå end små børn, der benytter relativt lange sætninger og dermed også har større udfordringer, hvad angår planlægning af talen i forhold til syntaks, prosodi og artikulation.

Som tilskuer til småbørns tidlige sprogudvikling skal man være opmærksom på at være positiv i sin fortolkning af deres forsøg på ord, for forældres og andre omsorgspersoners positive forventninger til barnet har også en afgørende betydning for børnenes succes med den vanskelige proces at få bestemte, men tilfældige lydstrenger til at høre sammen med de rigtige begreber. At opleve succes i sine forsøg på ord er afgørende for, at børn forsøger igen, og det er kun gennem ihærdig øvelse, at både den begrebslige og lydlige del af et ord kommer på plads.

Elisabeth Willadsen (f. 1965)
adjunkt, ph.d., Institut for Nordiske
Studier og Sprogvidenskab, Køben-
havns Universitet

Sproglig intuition

Af Søren Brandt

Ved *sproglig intuition* forstår jeg de umiddelbare fornemmelser vi har med hensyn til hvordan sproget er indrettet, og mange af de spørgsmål der behandles her i rubrikken tager udgangspunkt i en konflikt mellem den sproglige virkelighed og læsernes eller min sproglige intuition. En nærmere undersøgelse af sådan en konflikt kan føre til tre forskellige resultater, og vi skal pædagogisk præsentere et eksempel af hver slags.

Da speakeren i radioens aftenprogramoversigt (4.10.91) sagde at Gary Cooper spillede *titelrollen* i aftenens fjernsynsfilm "High Noon", grinede jeg højt, for min sproglige intuition fortalte mig at speakeren havde ment *hovedrollen* og *ville have rettet sig selv*, hvis man havde påpeget idiotien. For en sikkerheds skyld checkede jeg dog ordbøgerne, med det resultat at *Ordbog over det danske Sprog* (ODS, bind 23, 1946) slet ikke medtager *titelrolle* og *Nudansk ordbog* anfører ordet uden ordforklaring. Det betyder at redaktørerne mener at ordet skal fortolkes i henhold til sine bestanddele, og til overflod konstaterede jeg at *Nye ord i dansk 1955-75* ikke angiver nogen "ny brug", så her var altså intuitionen rigtig, og virkeligheden "forkert". Situationen adskiller sig ikke væsentligt fra en trykfejl.

Problemerne begynder at opstå, når eller hvis det bliver mere almindeligt at bruge et ord "forkert". Så er det læserbrevene om sprogets forfladigelse florerer og ældre højesterets-sagførere f.eks. formaner ungdommen om at *alternativ* ikke må bruges om mere end to valgmuligheder. Her er udviklingen bragt (næsten) til ende, og den sproghistorisk set "forkerte" brug er nu almindeligt accepteret. Men udviklingen kan også gå den anden vej, idet en oprindelig gængs sprogbrug efterhånden går af mode og først kommer til at virke gammeldags, men så senere af yngre sprogbrugere simpelthen opfattes som "forkert" og ofte som noget nyt.

En sprogbrug af denne type er i konflikt med den sproglige intuition hos en læser der ikke kan forlige sig med brugen af *overhovedet* i citater som "... og denne ironiske bevidsthed er overhovedet kendetegnende i den brogede vifte". Hun anfører fire citater her fra Weekendavisen, hvor Bo Green Jensen bruger ordet så det "klinger helt forkert i mine ører, og jeg ville selv have brugt *i det hele taget*". Hun beskriver selv meget præcist den regel hun mener at følge: "nemlig at *overhovedet* bruges i sætninger, der udtrykker uvished eller nægtelse, medens *i det hele taget* bru-

ges mere bredt og er ene om at kunne bruges i bekræftende sætninger".

Læserens intuition svarer godt til min egen, dog at jeg også har lagt mærke til at den afvigende brug forekommer og endda har eksperimenteret med at bruge den selv. I mine avismanuskripter indtil nu har jeg brugt ordet 9 gange (edb'ens velsigelser), heraf 8 i mere eller mindre uvirkelige sammenhænge, og det er da også den brug ODS (bind 16, 1936) angiver som den almindeligste: "især i spørgende, nægtende og betingende sætninger, i forbindelse med pronomen som *nogen* olgn.". Men det fremgår også af citaterne i ODS at ordet navnlig tidligere også har været brugt i bekræftende sætninger.

Her har vi altså den situation at Bo Green Jensen på den ene side og læseren og jeg på den anden har forskellige sproglige intuitioner som begge er "rigtige", idet den første dog nok tilhører det mere litterære sprog.

Efter at have set eksempler på hjemmesejr og uafgjort skal vi nu anføre et eksempel på udesejr: intuitionen er "forkert" og virkeligheden "rigtig". Det drejer sig om ordet *brodden* der ifølge retskrivningsordbøgerne fra i dag og i hvert fald tilbage til 1943 har

skullet staves som vist. I H.P. Holsts *Dansk Retsskrivningsordbog* fra 1863 finder man derimod kun stavemåden *braadden*, og i ODS (bind 2, 1920) henvises der fra *braadden* til *brodden*; men ca. halvdelen af de anførte citater staver ordet med Å.

Ordet bruges nu kun i de to faste udtryk *brodne pander* og *brodne kar i alle lande*, og en kvindelig medarbejder ved *Weekendavisen* var blevet så overrasket over denne stavemåde, at hun måtte ringe mig op kl. 22 og delagtiggøre mig i forholdet. Jeg må indrømme at min intuition svarede til hendes: jeg ville sgu egentlig også tro man kunne skrive *brådden* – og det kan man selvfølgelig også; men altså ikke hvis man ønsker at være i overensstemmelse med den autoriserede retskrivning for dette århundrede.

Søren Brandt (f. 1939)

Søren Brandts sprogrubrik blev bragt første gang i *Weekendavisen* d. 19. december 1991. I løbet af 2009 bringer *Mål og Mæle* i alt fire af Søren Brandts sprogrubrikker fra *Weekendavisen*. Rubrikkerne bliver bragt med forfatterens tilladelse og for at fejre, at han i år fylder 70.

Målsætninger og Arv

Titlen ovenfor er fremkommet ved først at lade Google Translate oversætte *Mål og Mæle* til indonesisk og derpå lade oversættelsesmaskinen oversætte tilbage til dansk igen. Nedenfor har første linje i en række danske sange været igennem tilsvarende ture. Læs Holger Juuls artikel inde i bladet, gæt, hvilke sange der er tale om, og se løsningerne på side 22.

1. Landet er dejligt
(dansk-thailandsk-dansk)
2. Jeg har havregrød, jeg Bell
(dansk-kinesisk-dansk)
3. Det er så vidunderligt at blive revet med
(dansk-hebraisk-dansk)
4. Havene og på sin egen måde
(dansk-arabisk-dansk)
5. Højere i en filial af en krage
(dansk-albansk-dansk)
6. Men hvor træet er nyt og stort
(dansk-portugisisk-dansk)
7. Sikke en hvirvelvind af vold og uro
(dansk-fransk-dansk)
8. Nu forsvinder skoven i landdistrikterne rige
(dansk-finsk-dansk)
9. Så mor er rød
(dansk-japansk-dansk)
10. Sød og sjov sommer
(dansk-tyrkisk-dansk)